

strukturer kommer til at være meget dominerende som forklaring på, hvordan folk forhandler EU-lovene i praksis. For eksempel angående lokale politikeres lidt for flotte sponsorater til personlige netværk kan man stille det spørgsmål, om alene en (post)socialistisk forklaring er fyldestgørende, eller om der også kunne være andet på spil – fx klientelisme. Som Knudsen selv skriver, anser EU den ældre litauiske generation for at være levn fra socialismen, som bremser landbrugsudviklingen i Litauen. I den forbindelse kunne det være givende, hvis Knudsen i højere grad havde brudt med sådanne forestillinger og sat analysen i et tydeligere komparativt perspektiv til den antropologiske debat om blandt andet modernitet, globalisering og udvikling. Men monografien giver bestemt mulighed for at reflektere videre over dette.

Knudsen bidrager med en spændende og betydningsfuld indsigt og viser, at lokale historiske, økonomiske og sociale forhold bliver afgørende for praktiseringen af EU-love og -politikker. Og alt dette er fremstillet på en læsevenlig og interessant måde!

*Astrid Stampe Knippel, stud.scient.anth.
Institut for Antropologi
Københavns Universitet*

DAVID CRAWFORD & RACHEL NEWCOMB (eds): Encountering Morocco: Fieldwork and Cultural Understanding. (Series: Public Cultures of the Middle East and North Africa). Bloomington: Indiana University Press 2013. 284 sider. ISBN 978-0-253-00911-1. Pris: USD 28 (pb).

Encountering Morocco er det nyeste skud på stammen af bøger, der handler om de udfordringer, som antropologer møder, når de er på feltarbejde. Formålet med antologien er at vise, at antropologisk feltarbejde kan være meget forskelligt, selv om det foregår i samme land, og at der inden for dette land også kan være store forskelle. Antologien består af en introduktion, 10 kapitler samt et efterskrift.

Under et feltarbejdsophold er det helt naturligt, at antropologen oplever sig selv på en ny måde og derfor også stiller spørgsmål omkring sin egen rolle og er kritisk over for selve feltarbejdet. Et tidligere kendt eksempel herpå er Paul Rabinows bog *Symbolic Domination: Cultural Form and Historical Change in Morocco*, der blev udgivet i 1975.

I *Encountering Morocco* henvises der i mange af kapitlerne til Rabinow, som især bliver grundigt behandlet i Deborah Kapchans bidrag „Reflecting on Moroccan Encounters: Meditations on Home, Genre, and the Performance of Everyday Life“. Her relaterer Kapchan sine mange års erfaringer til *Symbolic*

Domination, som hun behandler sammen med Pierre Bourdieus velkendte arbejde om kabylerhuset.

To af bogens kapitler peger på den forskel, det gør, at man har familie/børn med på feltarbejdet. Dels fortæller Karen Rignall i „Time, Children, and Getting Ethnography Done in Southern Morocco“ om de problemer, som hun har med at få privatliv og arbejdsliv til at hænge sammen, dels viser David Crawford i „The Power of Babies“, hvordan hans status i det marokkanske samfund er ændret, efter at han er blevet gift og har fået børn.

Familiens betydning er også omdrejningspunktet i Rachel Newcombs kapitel „A Distant Episode. Religion and Belief in Moroccan Ethnography“. Newcomb er marokkansk gift og har således flere roller i samfundet. På den ene side er hun medlem af samfundet, og på den anden side har hun det som studieobjekt. Hendes marokkanske familie er muslimer, og Newcomb er tiltrukket af religionen og overvejer at konvertere til islam, men går så væk fra det igen, idet hun sætter spørgsmålstegn ved, hvad det vil betyde for hende som antropolog. For selv om antropologer ikke længere påstår, at de er objektive, mener Newcomb, at der er grænser for, hvor meget „native“ man kan gå.

Spørgsmålet om at konvertere til islam optager også Emilio Spadola, hvis bidrag „Forgive me, Friend: Mohammed and Ibrahim“ handler om venskabet med Mohammed, der også er hans forskningssamarbejdspartner. Spadolas arbejde er helliget islam, og han bliver fascineret af religionen. Mohammed er troende og ser gerne, at Spadola bliver muslim. Inden Spadola i 2001 forlader Marokko, konverterer han som en gestus over for Mohammed. Da han et par år efter vender tilbage til Marokko, overvejer han, om ikke det var en misforståelse og noget uovervejet, at han konverterede. Og Spadola, som tidligere har haft mange samtaler med Mohammed om religionen, fortæller ham om sin forvirring og oplyser, at han ikke længere er muslim. I og med at Spadola rent faktisk når at konvertere og er muslim i en kort periode, går han et skridt længere end Newcomb. Begge er påvirket og tiltrukket af det, de studerer, men de forholder sig forskelligt til denne tiltrækning.

Antropologer på feltarbejde bliver således udfordret på det personlige plan, når de kommer i nærkontakt med andre måder at anskue verden på. Dette beskrives også af Jamilla Bargachs i „Shortcomings of a Reflexive Tool Kit; or, Memoir of an Undutiful Daughter“. Bargach bliver ansat af SolFems (Solidarité Féminine) tyske donorer til at evaluere rådgivningen af ugifte mødre. Bargach er oprindelig marokkaner, men uddannet i USA. Det at komme tilbage som antropolog og udføre feltarbejde i hjemlandet betyder, at hun støder ind i nogle dilemmaer og etiske overvejelser. Bargach antog, at det var en fordel for hende at udføre feltarbejde i sit eget land, men må sande, at det også kan være problematisk. Dels

er det svært for hende at gøre brug af sin formelle uddannelse, hvilket nok ikke har så meget at gøre med, at hun arbejder i sit hjemland, men snarere handler om den konsulentopgave, som hun har påtaget sig. Dels stemmer hendes opfattelse af forskelle begreber (eksempelvis frihed) ikke overens med den tolkning, der bruges i SolFem. For kvinderne, der arbejder i SolFem, er det en frihed at være mødre, uanset hvor svært det kan være, hvorimod det ikke nødvendigvis er frihed set med Bargachs øjne.

Det er ikke kun antropologens identitet, der udforskes og udfordres. Valg af informanter har også stor betydning for ens arbejde. Blandt andet kan informantens status i det pågældende samfund påvirke antropologens muligheder for at arbejde med andre. Dette fremgår især af kapitlerne „The Activist and the Anthropologist“ af Paul A. Silverstein og „Suspicion, Secrecy, and Uncomfortable Negotiations over Knowledge Production in Southwestern Morocco“ af Katherine E. Hoffman.

I Marokko er der flere sprog i brug: arabisk (både moderne standardarabisk (fusha) og marokkansk arabisk (darija), fransk, tamazight (berberisk) samt spansk. Hvordan sproget bruges, hvornår man vælger et sprog frem for et andet, og hvad det kan betyde, er omdrejningspunktet i Charlotte E. Van Den Houts kapitel „Arabic or French? The Politics of *Parole* at a Psychiatric Hospital in Morocco“. Fransk blev introduceret, da Marokko var et fransk protektorat (1912-1956), og sproget blev set som europæernes sprog og knyttet til status og magt. Lægerne på hospitalet, hvor Van Den Hout udførte feltarbejde, talte darija med patienterne, men brugte fransk, når de talte om patienterne og i deres skrevne rapporter. Van Den Hout mente ikke, at hun skulle bruge fransk, da det ville sende nogle forkerte signaler, men hun blev udfordret på dette punkt, da en af de indlagte kvinder bevidst valgte at bruge fransk, selv om hun talte udmærket darija. Van Den Hout måtte sande, at en afvisning af fransk var at se bort fra den rolle, sproget kan have i konstruktionen af ens identitet, selv i dette tilfælde, hvor sproget er indført af en tidligere kolonimagt.

Et spørgsmål stillet af en barber i byen Nador om, hvorfor han har sokker på i sandalerne, får David McMurray i „Thinking about Class and Status in Morocco“ til at fundere over, hvordan kulturmarkører som klasse, status og prestige fungerer rundt om i verden. McMurray foretager en kritisk gennemgang af forskellige teorier om sociale klasser for at komme nærmere til en forståelse af, hvordan status og prestige konstrueres.

Efter 1970'erne er det blevet mere almindeligt, at antropologers identitet kommer tydeligere frem i deres arbejde. I „Afterword: Anthropologists among Moroccans“ ser Kewin Dwyer tilbage på de amerikanske antropologers arbejde i Marokko i de sidste fire årtier for at vise, hvordan denne ændring er sket. Clifford

Geertz har været foregangsmanden for dette arbejde. Efter at have beskæftiget sig med Indonesien fik han interesse for Marokko, og i 1968 udkom hans velkendte bog *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*. Geertz blev herefter læremester for mange af de amerikanske antropologer, der efterfølgende beskæftigede sig med Marokko. Dwyers kapitel giver en glimrende gennemgang af dette arbejde historisk set, såvel som han også grundigt gennemgår bogens øvrige bidrag.

Overordnet er der to fællesnævnerne for kapitlerne i antologien. Den ene er, at de handler om feltarbejdet, og den anden er, at det foregår i Marokko. Men så hører lighederne stort set også op. Som nævnt i begyndelsen af denne anmeldelse var formålet med bogen netop at vise, at det at udføre feltarbejde kan være forbundet med mange forskellige udfordringer, og at Marokko er et land med rigtig mange forskelligheder. Derfor giver kapitlerne heller ikke, som både redaktørerne og Dwyer nævner, et fyldestgørende billede af den variation, som findes i Marokko. Til trods for dette giver bidragene nogle brikker til et større puslespil, således at man måske kan få en bedre forestilling om, hvordan det samlede billede kunne se ud.

Kapitlerne i denne antologi viser en større refleksivitet, end der tidligere er set, og antropologen som person træder tydeligere frem – og det er lige præcis det, der er bogens styrke. Hvor tidligere arbejder fokuserede mere på det, der skulle undersøges, og antropologen var i baggrunden, er der her mere fokus på antropologen som person.

Antologien kan anbefales både som en appetitvækker for dem, der er interesseret i feltarbejdets dilemmaer, og dem, der vil have mere kendskab til Marokkos mangfoldighed.

*Ilse Halby
Antropolog, mag.scient.*

KIRSTEN HASTRUP & MARTIN SKRYDSTRUP (eds.): The Social Life of Climate Change Models. Anticipating Nature. New York: Routledge 2013. 240 sider. ISBN 978-0-415- 62858-7. Pris: £ 80.

Efter 10-12.000 år med udvikling inden for landbrug, industrialisering, befolknings-tilvækst og urbanisering m.m. er det menneskelige fingeraftryk at finde alle steder på kloden. Bogen *The Social Life of Climate Change Models – Anticipating Nature* har netop dette som udgangspunkt: at vi ikke kan forstå jorden som upåvirket af menneskelig aktivitet. Mennesket er medskabere af klimaændringerne, og et klima i forandring byder blandt andet på mere ekstreme vejrbegebenheder og ændrede